

КРЕДИТ-МОДУЛЬ ТИЗИМИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ-КОГНИТИВ ПОТЕНЦИАЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ

Оттепбергенов Жеткербай Сакбергенович

Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.

Нукус давлат педагогика институти, Ўзбекистон

Аннотация: Мақолада «кредит-модуль тизими» ва «интеллектуал-когнитив салоҳият» масалалари илмий феномен сифатида таҳлил қилинган. Олий таълим муассасаларида кредит-модуль тизимида талабаларнинг когнитив-интеллектуал салоҳиятини ошириш ва мустақил таълим олиш модели ёритилган.

Таяниш тушунчалар: таълимнинг сифати, таълимий модуль, кредит-модуль тизими, билиш фаолияти, интеллектуал-когнитив салоҳият, талабаларнинг мустақил ишлаши.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-КОГНИТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ КРЕДИТНО- МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

Оттепбергенов Жеткербай Сакбергенович

Доктор философии по педагогическим наукам (PhD), доцент.

Нукусский государственный педагогический институт, Узбекистан

Аннотация: В статье четко вводятся понятия «кредитный модуль», «когнитивный», «компетенция». Анализ педагогической деятельности по формированию навыков познавательной деятельности у студентов высшей школы. Показана алгоритмическая модель познания и самостоятельного обучения преподавательского состава и студентов в процессе обучения.

Ключевые слова: «кредитный модуль», «знания», «познавательный», «компетентность», познавательная деятельность.

FORMATION OF INTELLECTUAL COGNITIVE POTENTIAL OF STUDENTS ON THE BASIS OF CREDIT-MODULE SYSTEM

Otepbergenov Jetkerbay Sakbergenovich

Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate

Professor. Nukus State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Annotation: The article clearly introduces the concepts of «credit module», «cognitive», «competence». Analysis of pedagogical activity on the formation of cognitive skills among students of higher education. An

algorithmic model of cognition and independent learning of teaching staff and students in the teaching process is shown.

Key words: «credit module», «knowledge», «cognitive», «competence», cognitive activity.

Ўзбекистон Республикаси жамиятида содир бўлаётган ўзгаришлар ижтимоий ривожланиш парадигмасининг ўзгариши, умуман таълим тизимига, хусусан, олий таълим тизимига янги талабларни қўмоқда. Жамият барқарор ўз-ўзини ривожлантириш, таълим ва ўз-ўзини тарбиялаш зарурати билан ажралиб турадиган рақобатбардош мутахассисларни тайёрлаш учун ўзгаришлар ва янгиланишлар долзарбдир. Таълим мамлакат иқтисодиётининг асосига айланган ҳаётнинг энг муҳим йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Чунки у ижтимоий ҳаётимизнинг, илм-фан, техника ва технологияларнинг ривожланиши даражасини англатади. Бизга маълумки, бугунги кунда маънан етук, ўз касбини мукамал эгаллаган, касбий компетенцияларга эга рақобатбардош кадрларни тайёрлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланган. Айниқса, таълим соҳасида бўлажак педагог-кадрларни тайёрлаш, олий таълим муассасаларида таълимнинг сифатини ошириш алоҳида аҳамият касб этмоқда. Чунки ҳар томонлама ривожланган комил шахсни тарбиялашдек мураккаб ва ўз навбатида шарафли вазифани бажаришда педагог-кадрларнинг салоҳиятига боғлиқдир. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш туғрисида»ги Фармони алоҳида аҳамият касб этди [1]. Фармоннинг ижросини таъминлашга доир Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31-декабрдаги «Олий таълим муассасаларида таълим жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ тизимни такомиллаштириш чора-тадбирлари туғрисида»ги 824-сон Қарори бевосита олий таълим тизимини ислоҳ қилишга асос бўлган меъёрий ҳужжат бўлди. Унга кўра олий таълим муассасаларининг кредит-модуль тизимига ўтиши таълимнинг сифат даражасининг кўтарилишининг асосий омилларининг бири сифатида белгиланган [2]. Бу борада ўзининг илмий изланишларини олиб борган олим, Р.И.Уразғалиева таълимни ташкил этишнинг кредит-модуль тизими талабаларнинг ўз-ўзини тарбиялаш фаолияти кўникмаларини шакллантириш омили эканлигини илмий асослаган. Унинг фикрича, таълимни ташкил этишнинг кредит-модуль тизими ўқув жараёнини ташкил этиш модели бўлиб, у модулли ўқитиш технологиялари ва кредит таълим бўлинмаларини уйғунлаштиришга асосланган [5].

Ўзининг номланишидан кўриниб турганидек кредит-модуль тизими

иккита, яъни «модуль» ва «кредит» сингари илмий феноменлардан ташкил топган. Модульли таълим деганимизда асосан билимларни назорат қилиш билан мослашган, яхлитлик ва тугалланганликка эга ўқиш ахборотидаги мантиқ билан белгиланган бўлим тушунилади. Унга тегишли методик материаллар ўқиш курснинг мундарижали бўлаги таълимий модул ҳисобланади. Ўқиш модули эса ҳар битта ўқиш топшириғини бажариш вақти, назорат ва ҳисобга олиш усуллари, ўқиш материалларини ўрганишни ўз ичига олади. Яъни, модулли ўқитишнинг моҳияти шундани иборатки, таълим олувчи (талаба) ўзига таклиф этилган индивидуал ўқиш дастурлари асосида мустақил иш олиб боради. Бу каби ўқиш дастурларида ҳаракатларнинг режаси, ахборотлар блоки, ўқитиш натижаларига эришиш бўйича методик тавсияномалар бўлиши зурур. Ўқитувчи бу шароитда кузатиши, маслаҳат бериши, ахборотларни ўзлаштириш бўйича ҳаракатларди яратиши сингари вазифаларни бажариши талаб этилади.

Кредит тизими нафақат ўқув юкламасини, балки талабанинг барча ютуқларини ҳисобга олиш имконини беради. Талаба ўрганиш ва ўзлаштириш учун керакли микдордаги ўқув фанларини танлайди, уларни маълум вақт ичида ўзлаштириш мажбуриятини олади. Бу модуль назоратининг объектив маълумотларидан далолат беради. Таълим жараёнини бундай ташкил этиш талабаларни таълимнинг мазмунини сифатли ўзлаштиришига йўналтиради. Агар анъанавий таълимда ўқитувчи тайёр билим ва кўникмаларнинг таржимони, талаба эса, асосан, пассив сўзловчи вазифасини бажарса кредит-модуль тизимида ўқитувчи талабанинг билим ва кўникмаларини шакллантиришнинг когнитив ва интеллектуал фаолият ташкилотчиси ҳисобланади. Р.И.Уразғалиеванинг фикрига кўра, кредит модуллари тизими бўйича ўқитиш талабалар томонидан ҳар бир модулнинг таркибий мазмуни билан ўқув материалнинг (модуларнинг) мантиқий тўлдирилган қисмларидан иборат олдиндан ишлаб чиқилган модул дастури бўйича ўқув материални дискрет режимда ўрганишни ташкил этишни ва талабалар билимини баҳолаш тизимини назарда тутати [5].

Бугунги кунда «Олий таълим муассасаларида ўқув жараёнига кредит-модуль тизимини жорий этиш тартиби туғрисида»ги низоми асосида ушбу тизими 6 та босқич асосида таълим жараёни амалга оширилмоқда. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, ҳар қандай янгилик, янгиланиш ва инновацияларнинг халқимизнинг ижтимоий ҳаётига кириб келиши ва тўлиқ жорий этилишида муайян камчиликлар, қарама-қаршиликларнинг юзага келиши табиий. Юртимиз олий таълим муассасаларининг босқичма-босқич кредит-модуль тизимига ўтиш жараёнида ўзига ҳос қийинчиликларга ҳам дуч келмоқда. Яъни, амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, ўқитишни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимига ўтиш жараёни сустралмоқда. Олимларнинг фикрига кўра, бу секинлашувнинг сабабларидан бири бу техник тараққиёт эмас, балки кредитга ўтиш билан бирга талабаларнинг таълим фаолиятида етарли кўникмаларга эга бўлмаслиги билан боғлиқдир.

Маълумки, таълимни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимида бутун ўқув жараёнининг учдан икки қисми ўқитувчи раҳбарлигида ёки ўқитувчисиз талабанинг мустақил ишига бағишланади. Лекин, олий таълимда педагогик фаолиятнинг ушбу жиҳатини назорат қилмаслик кўпинча талабалар ўртасида тарбиялаш фаолиятини ташкил этишнинг мантиқсиз усуллари қўллашга олиб келади. Олий таълимда таълимни ташкил этишнинг кредит-модуль тизими доирасида даставвал талабаларнинг ўз-ўзини тарбиялаш фаолияти ва интеллектуал-когнитив салоҳиятга эришишга доир компетенция кўникмаларини шакллантириш муаммосини ҳал этишни талаб этади. Педагогика илмида «интеллектуаллик» ва «когнитивлик» алоҳида илмий феноменлар сифатида ўрганилиб келинган. Бизнинг назаримизда интеллектуаллик когнитивлик асосида ривожланиб боради ва бир-бирини тўлдириб, шахснинг юксак салоҳиятга эришишига замин яратади. Шу нуқтаи нардан бугунги кунда ёшларнинг, айниқса бўлғуси кадрлар сифатида талабаларнинг интеллектуал-когнитив салоҳиятини ривожлантиришга қизиқиш бошланди. Бунга мисол педагог олим З.Р.Мухамедиева томонидан олиб борилган илмий ишлар алоҳида эътиборимизни жалб этди. Олима ҳам талабаларнинг интеллектуал-когнитив салоҳиятини ривожлантиришда биринчи навбатда талабаларнинг илмий-тадқиқотчилик фаолиятини ташкил этишда уларнинг мустақил таълим олишини ташкил этишни тавсия этади [3]. Ҳақиқатдан ҳам, олий таълим муассасаларида талабаларнинг интеллектуал-когнитив салоҳиятини ривожлантиришга доир тегишли илмий-услубий таъминот таълим тизимини кредит асосида ташкил этишда ижобий маҳаллий тажрибалар ва ривожланган хорижий мамлакатларнинг илғор педагогик тажрибаларидан фойдаланилаш талабаларнинг билиш фаолияти кўникмаларини самарали шакллантиришни таъминлашга замин яратади.

Кредит-модуль тизимида ўқитиш асосан фан бўйича билим ва уларни амалий фаолиятга айлантириш, билиш кўникмаларининг энг мураккаб туридир. Чунки у ўз-ўзини акс эттириш, ўзини-ўзи баҳолаш, ўз билимлари ва қобилиятларини ўзи аниқлаши, мустақил равишда ўзлаштириш жараёнлари билан боғлиқ ва талабаларнинг ўз-ўзини тарбиялаш фаолиятининг муҳим таркибий қисмидир. Олий таълимда таълимни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимини жорий этиш орқали талабаларнинг интеллектуал билиш фаолияти кўникмаларини шакллантиришга доир билимларни ижодий ўзлаштириш, ўқув жараёнини тартибга солиш ва билимларнинг ҳажмини ҳисобга олган ҳолда мутахассислик, танлов асосида ўқув траекторияси асосида билиш фаолияти кўникмаларини шакллантиришда талабанинг ҳаётий тажрибасини бойитиш ва ўзгартиришга эришиш мумкин. Демак, талабаларнинг интеллектуал-когнитив, яъни билиш фаолияти кўникмаларини шакллантиришда кредит-модуль тизимининг педагогик салоҳияти қўйидагилар билан белгиланади:

- ўқитишнинг кредит-модуль тизимининг очиклиги ва

концептуаллиги,

- контент бирликларини меъёрлашга йўналтирилган кредитлар бўйича баҳолашга диалектик муқобил сифатида талабаларнинг билиш кўникмаларини шакллантириш диагностикасининг қўшимча усуллари қўллашга бўлган эҳтиёжнинг вужудга келиши,

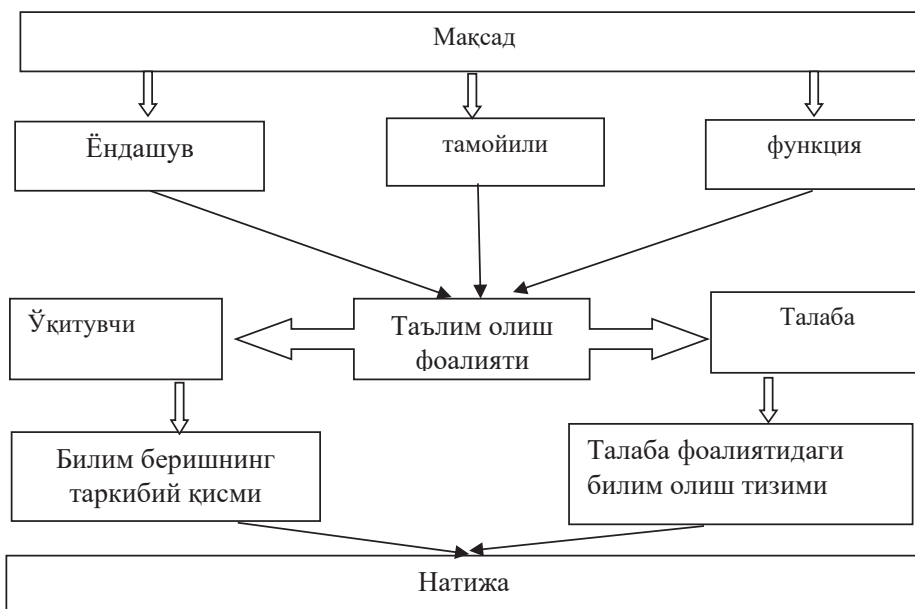
- талабаларнинг мустақил таълим фаолиятида ўз-ўзини баҳолаш ва ўзини ўзи назорат қилиш шакллари ишлаб чиқиш,

- талабанинг билиш фаолияти кўникмаларини шакллантириш талабани ҳар хил турдаги мустақил ишларга жалб қилиш, ўз-ўзини ривожлантиришнинг индивидуал лойиҳаларини ишлаб чиқиш

- билиш ва мустақил ўқиш фаолияти кўникмаларини шакллантиришда талабаларнинг мотивларининг ижобий динамикасини таъминловчи таълим фаолиятини йўлга қўйиш;

- талабаларнинг мустақил иши учун ўзгарувчан илмий-методик таъминот банкининг яратилиши, яъни дарсликлар, ўқув қўлланмалар, ўқув-методик мажмуалар, ахборот базалари ва замонавий ишланмаларни талаба фаоллигини оширишдаги имкониятларининг кенглиги ва ҳ.к.

Демак, кредит-модуль тизимида талабаларнинг интеллектуал-когнитив салоҳиятини оширишда аниқ белгиланган мақсадга эришишга доир таълим олишга бўлган ёндашувларни, тамойилларни, функцияларни туғри танлаш ва талабаларнинг билим олиш тизимини таълим траекториялари доирасида ташкил этиш кафолатланган натижаларга олиб келади.

Демак, талабаларнинг интеллектуал-когнитив фаолияти кўникмаларини шакллантириш омили сифатида ўқитишни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимидан фойдаланиш кўйдагиларни ўз ичига олади;

– талабалар томонидан халқаро, Болония жараёни мазмунини асослаш жараёнида қабул қилинган қонунларни ўрганиш асосида билимларни бойитиш ва муаммонинг мунозарали муҳокамаси, кредит-модулларига ўтиш даврида олий таълим соҳасида билим олиш фаолияти ва ўз-ўзини тарбиялаш имкониятларини танқидий баҳолаган ҳолда ғояларни илгари суриш;

— талабанинг ривожлантириш субъекти ролида иштирок этишини ва амалга оширишни ўз ичига олган технологияларни, яъни танқидий фикрлаш, интерфаол методларни қўллаш, муаммоли вазиятлар яратиш кўникмаларини шакллантириш жараёнини алгоритмлаш, амалий ишларни амалга ошириш;

– фаннинг мақсади, тадқиқот майдони, асосий назарий бўлимлар, мавзулар кўрсатилган фанлар ўқув режалари мажмуаси билан ўқитишни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимида талабаларнинг билиш фаолияти кўникмаларини шакллантириш жараёнини таъминлашнинг илмий-методик асосларини яратиш ва мустақил ўқиш фаолияти учун тадқиқот ва лойиҳа топшириқлари, уларни амалга ошириш муддатлари, асосий ва қўшимча адабиётлар билан таъминлаш;

Ўқитишни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимида энг асосийси талабаларнинг ўз-ўзини тарбиялашнинг меҳнат қадрияти сифатидаги устунлик ролини англаши асосида уларнинг когнитив компетенциялари ривожланиб боради. Талабаларнинг ўз-ўзини тарбиялаши ва когнитив компетенциясин шакллантириш фаолияти кўникмаларини шакллантиришда таълимни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимининг педагогик имкониятлари очиб берилиши зарур.

Талабанинг ўз-ўзини тарбиялаш фаолияти кўникмаларини ва когнитив компетенциясин шакллантириш шакллантириш омили сифатида ўқитишни ташкил этишнинг кредит-модуль тизимидан фойдаланиш моделини амалга ошириш самарадорлигини таъминловчи педагогик шарт-шароитлар ишлаб чиқиш зарурлиги келиб чиқади.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш туғрисида»ги 2020 йил 29-октябрдаги ПФ-6097-сон Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.10.2020 й., 06/20/6097/1431-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31-декабрдаги «Олий таълим муассасаларида таълим жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ тизимни такомиллаштириш чора-тадбирлари туғрисида»ги 824-сон Қарори. онун ҳужжатлари маълумотлари миллий

базаси. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/5193564>.

3. Мухаммадиева З.Р. Теоретические основы развития интеллектуально-когнитивного потенциала студентов в условиях кредитной системы обучения в вузах Республики Таджикистан. Автореф. дисс к.п.н. – Душанбе. 2013 г. – 24 с.

4. Усмонов Б.Ш., Хабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2020 й

5. Уразғалиева Р.И. «Кредитно-модульная система организации обучения как фактор формирования умений самообразовательной деятельности студента». Автореф. Дисс к.п.н., - Оренбург. - 2010.